

VERSLAG
VAN DE COMMISSIE
VOOR NAAMKUNDE EN NEDERZETTINGSGESCHIEDENIS
DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM
OVER 1974

OVERDRUK UIT HET JAARBOEK DER KONINKLIJKE
NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN
1974

Leden van de Commissie van Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis:

Dr. P. J. Meertens, voorzitter; Drs. R. A. Ebeling, Mevr. Dr. A. W. Edelmann-Vlam; Mevr. Dr. M. K. E. Gottschalk; Drs. H. Halbertsma; Prof. Dr. J. A. Huisman; Prof. Dr. H. J. Keuning; Prof. Dr. H. T. J. Miedema; Prof. Ir. L. J. Pons; Prof. Dr. B. H. Slicher van Bath; Dr. P. L. M. Tummers; Prof. Dr. A. Weijnen, leden. Dr. D. P. Blok, secretaris.

Medewerkers aan het Bureau voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis:

Drs. R. Rentenaar, hoofd van het Bureau; H. Buitenhuis; Mw. A. P. A. Engelkes; F. J. Faessen; Drs. R. E. Künzel; C. D. Nagtglas; Mw. E. N. Palmboom; A. J. Poolman; N. M. Stolk en R. v. d. Veer.

Medewerkers in algemene dienst:

Mevr. C. Batelaan, boekhouding en administratie; Mevr. L. van Immerzeel, bibliotheek; H. J. Beekveldt, correspondentencontact en -administratie; J. P. Wiegmans, tekenaar.

Publikaties:

Naamkunde; mededelingen van het Bureau voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis te Amsterdam.

Redactie voor Vlaanderen: Prof. Dr. H. Draye, Prof. Dr. K. Roelandts en Prof. Dr. O. Leys. Voor Nederland: Dr. P. J. Meertens, Dr. D. P. Blok en Prof. Dr. J. A. Huisman.

Redactie- en administratieadres voor Nederland: Bureau voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis, Keizersgracht 569-571, Amsterdam-C. Telefoon (020) 23 46 98. Abonnementprijs f 14,—.

Bijdragen en Mededelingen van de Commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis. Reeks naamkundige studies uitgegeven bij B.V. Noord-Hollandsche Uitgeversmaatschappij te Amsterdam.

COMMISSIE VOOR NAAMKUNDE EN NEDERZETTINGSGESCHIEDENIS

Verslag over 1974

Commissie

De commissie vergaderde op 25 april. In de samenstelling van de commissie kwam dit jaar geen wijziging.

Uitgaven en publikaties

Van het gezamenlijk met het Instituut voor Naamkunde te Leuven uitgegeven tijdschrift „Naamkunde” verschenen de afleveringen 3 en 4 van de jaargang 1973. Daarin schreef de secretaris een artikel over „De eigen inbreng van de plaats-naamkunde in de nederzettingsgeschiedenis”. Tevens verschenen van de jaargang 1974 de delen 1 t/m 4. Hierin schreef de secretaris een artikel over „De Hollandse en Friese kerken van Echternach”. Eveneens schreef hij, samen met de heer R. Rentenaar, daarin in de kroniek over „Enkele belangrijke publikaties”.

In de reeks „Bijdragen en Mededelingen van de commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis” verscheen deel XXVIII, onder de titel „Toponymie van Didam”, door A. Tinneveld, met medewerking van de secretaris.

In de „Mededelingen van het Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde”, no. 26, december 1974, schreef de heer H. Buitenhuis over familienamen in Nederland onder de titel „In iedere stad een andere schat”.

In samenwerking met Mw. E. N. Palmboom verzorgde de heer Rentenaar de bibliografie van het bureau, de bibliografische bijdragen voor de „Handelingen van de Commissie voor Toponymie en Dialectologie”, de bibliografie van „Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap” en die van de tijdschriften „Onoma” en „Holland”. Tevens schreef hij in het tijdschrift „Holland”, no 6, jrg. 1974 een „Regionaal-historische bibliografie van Holland over 1973” (met aanvullingen uit voorgaande jaren).

De heer R. E. Künzel schreef in het Alkmaars Jaarboekje, jrg. 1973 (verschenen in 1974) over „Steeds sentiment en topografisch taalgebruik in Middeleeuws Alkmaar”.

De secretaris schreef in „Beiträge zur Namenforschung” – Neue Folge, Band 9 (1974) Heft 2 een recensie over „J. Mc N. Dodgson, The place-names of Cheshire I-IV”, verschenen in de reeks „English Place-Names” Vol XLIV-XLVII, Cambridge 1970-1972.

Symposion

De commissie organiseerde op 12 januari van het verslagjaar een symposion, waarop Drs. C. J. de Moel sprak over „Dooptnaamgeving te Edam-Volendam in de 17e en 18e eeuw” en Drs. P. L. J. Stavenuiter over „Waren achternamen familienamen? Een functioneel achternamensysteem: Enkhuizen in de 16e en 17e eeuw”. Beide lezingen zullen in 1975 in druk verschijnen als deel XXIX van de reeks „Bijdragen en Mededelingen van de commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis”.

Lezingen en vertegenwoordigingen

De heer Rentenaar sprak namens het bureau op de medewerkersbijeenkomsten te 's Hertogenbos op 27 april, te Maastricht op 12 oktober en te Gorkum op 30 november. De secretaris leidde de twee laatstgenoemde vergaderingen.

De secretaris hield op 22 maart een hoorcollege voor de studenten in de geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Op 20 april hield hij een lezing voor de Vrije Leergangen over de Vikingen in Nederland en op 16 november sprak hij op een symposion van de Dialectencommissie over „De historische achtergronden van de taalgrens in de westelijke Betuwe”. Van 13 tot 20 september nam de secretaris deel aan een Seminar over toponymie, georganiseerd door K.L.M.-Aerocarfo en de Surinaamse regering te Zanderij en Drietabihi.

Op 2 april nam de secretaris deel aan een werkvergadering van de Förstemann-Ausschusz te Mainz. Verder nam hij deel aan de werkzaamheden van de Historisch-Wetenschappelijke Commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, van de Commissie ter voorbereiding van een „Geschiedenis van Drente”, van de Commissie voor het Oorkondenboek van Holland en Zeeland, en van de Technische Commissie van de Stichting voor het Historisch Boerderijen-Onderzoek.

De heer Buitenhuis sprak op 17 mei voor de Nederlandse Genealogische Vereniging, afdeling Den Helder, over de Nederlandse familienamen en die uit de Kop van Noordholland in het bijzonder.

De heer Rentenaar vertegenwoordigde het bureau regelmatig op de vergaderingen van de Sectie geschiedbeoefening en historie van de Culturele Raad Noordholland; van de Werkgroep Veldnamenonderzoek van de Culturele Raad Overijssel; van de redactie Bibliografie van de Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap; van de gespreksgroep „Cultuurhistorische Monumenten”; van de redactie van het tijdschrift „Holland” en van de Technische commissie Stichting Historisch Boerderijen-Onderzoek.

Woordenlijst en nationale standaardisatie

In nauw verband met het bureau werken de Nederlands-Belgische Woordenlijstcommissie, die de wettelijke regeling van de schrijfwijze der Nederlandse plaatsnamen voorbereidt en de Commissie voor de schrijfwijze van Buitenlandse Aardrijkskundige Namen (C.B.A.N.). De secretaris is lid van beide commissies. De eerstgenoemde commissie vergaderde regelmatig op het Naamkundebureau, de tweede doorgaans in het Congrescentrum te Utrecht. De wetenschappelijke voorbereiding voor de vergaderingen geschiedde door de heer R. van der Veer. Hij werd bij zijn werkzaamheden geassisteerd door Mw. A. P. Engelkes en de heer F. J. Faessen.

Het werk van de Nederlands-Belgische Woordenlijstcommissie nadert zijn voltooiing. Voor een klein aantal problematische gevallen dient nog een spellingvoorstel te worden gedaan. De verwachting bestaat dat tegen het voorjaar van 1975 de voorstellen van de Commissie hun definitieve vorm zullen krijgen.

De C.B.A.N. maakt goede voortgang met de in het vorig jaarverslag aangekondigde inventarisering van algemeen gebruikelijke Nederlandse vormen van buitenlandse aardrijkskundige namen (exoniemen). Dit werk is voor Europa

vrijwel gereed. Verder is aandacht besteed aan het onderbrengen van deze exoniemen in categorieën, om zo een betere greep op het materiaal te krijgen en inconsequenties in behandelingswijze te vermijden. De lijst met landennamen werd aangevuld en waar nodig gecorrigeerd.

De verzoeken om inlichtingen betreffende de schrijfwijze van buitenlandse aardrijkskundige namen werden behandeld door de heer Van der Veer.

Automatisering

Het gebrek aan geld en personeel hebben nog steeds de verdere realisatie van de automatisering van het veldnamenmateriaal verhinderd. De heer Rentenaar heeft echter wel de internationale contacten over dit project voortgezet.

Archiefonderzoek

De heer Künzel zette het archiefonderzoek voor het verzamelen van de vermeldingen van geografische namen van vóór 1200 voort. Hij heeft voornamelijk buitenlandse bronnen geëxcerpeerd. In samenwerking met de secretaris en Mw. Palmboom werkte hij verder aan het gereedmaken van de kopij van het Nederlandse aandeel voor de nieuwe uitgave van Foerstemanns Altdeutsches Namenbuch.

Toponymie

Ook dit jaar onderhield de heer Van der Veer de contacten met de vrijwillige medewerkers, van wie een groot aantal werkt aan het in kaart brengen van de toponiemen in hun omgeving. Tevens werkte hij verder aan de ordening van het veldnamenarchief. Door het werk voor de twee, hiervoor vermelde, spellingscommissies kon hij hieraan minder aandacht besteden dan voorgaande jaren. Het aantal veldnamen op lijsten, kaarten en fiches is aan het einde van het verslagjaar gestegen tot 185.000. De werkgroepen in Aarle, Gramsbergen, Hardenberg Ommen, de Overbetuwe, Venraai, Weert en Zeeuws-Vlaanderen zetten hun werkzaamheden voort. In de Roerstreek is een nieuwe werkgroep van start gegaan.

Van de navolgende medewerkers ontving het bureau kaarten, fiches en/of lijsten: A. G. van Dalen, Reden (namen uit het archief van het Huis Bergh); Mw. H. M. Gerritsen-Claasen, Empe (namen opgetekend door de heer Stenfert te Nijbroek); A. H. F. Meertens, Heerlen (voor Slenaken/Gulpen); F. A. A. Peeters, Beesel; G. M. J. Rutten, Beesel; G. J. Veerman, Wije (voor Vesen en Vorchten); J. M. Verhoeckx, Blerik (voor Maasbree) en G. J. van Wijk, Heemskerk.

Speciale vermelding verdienen de bijdragen van de heren J. J. Tick te Assen, die behalve de gebruikelijke hoeveelheid knipsels met Drentse en Groningse toponiemen, tevens lijsten met bij elkaar ongeveer 5.000 Drentse veldnamen, verzameld bij het grondonderzoek, aan het bureau zond, en de heer G. Boot te Deventer, die ook dit jaar weer ongeveer 800 namen zond uit Deventer archieven.

De heer B. J. Hekket zond ook dit jaar weer regelmatig zijn, in een Twents Dagblad verschenen, artikelen over de boerderijnamen in de Achterhoek en Twente.

De heer C. D. Nagtglas heeft zijn werkzaamheden in de provincie Zuidholland voortgezet. Wat Noordholland betreft slaagde hij er in nog een aantal aanvullingen te geven op al ingeleverd materiaal. Een gedeelte van zijn tijd heeft hij besteed

aan het vergelijken en verwerken van door hem verzamelde namen met die uit andere bronnen. In het verslagjaar heeft hij van de navolgende gebieden kaarten en fiches ingeleverd: Binnengeestepolder, Boekelermeer, Bos- en Gasthuispolder, Polderbroek en Simontjes, Eilandspolder (ged.), Polder Elsgeest, De Huizen (Averreest), Kloosterschuur (ged. van de Hogewegpolder), Noordhollands duinreservaat, Oudenhofpolder, Veerpolder, Vrouwe Vennepolder, Zwanburgerpolder en de Zwartedijkpolder. Door het weer van het afgelopen najaar heeft hij zijn veldwerk moeten beperken, zeker in die gebieden waar het openbaar vervoer slecht of helemaal niet functioneert.

De heer H. de Boer hield zich voor een gedeeltelijke werktijd bezig met het ficheren, dupliceren, alfabetiseren en opbergen van binnengekomen veldnamenmateriaal.

De heer Rentenaar hield zich bezig met het onderzoek naar vernoemingsnamen in de toponymie, de Middeleeuwse veld- en waternamen in Westnederland, de namen en organisatie van de Vroegmiddeleeuwse gouwen in Nederland en de geschiedenis van de oude maten en gewichten. Mw. Palmboom heeft zich ook dit jaar bezig gehouden met het verzamelen van Zeeuwse toponiemen uit bronnen na 1200.

Mede dank zij de goede coöperatie met het Rijksarchief in Overijssel zijn de activiteiten van de Werkgroep veldnamenonderzoek van de Culturele Raad Overijssel goed op gang gekomen. Op verschillende plaatsen wordt veldwerk verricht. Bovendien is een begin gemaakt met het opsporen van reeds in Overijssel aanwezige verzamelingen.

Vragen betreffende toponymische onderwerpen werden beantwoord door de secretaris en de heren Rentenaar en Van der Veer. Uit het toenemende aantal bezoekers bleek een groeiende belangstelling voor de veldnamenverzameling van het bureau. Ook de regionaal-historische bibliotheek werd dit jaar veelvuldig geraadpleegd.

Nederlands Repertorium van familienamen

Het tellen en controleren van de familienamen uit het materiaal van de Volkstelling 1947 werd ook dit jaar, onder leiding van de heer Buitenhuis, voortgezet. Naast hun andere werkzaamheden werkten Mw. Engelkes en de heer Faessen aan de controle van de gemeentelijsten in de provincie Zuidholland. Na voltooiing van dit werk zijn zij begonnen aan de samenstelling van de frequentielijst van Noordholland, op basis van het Haarlemse materiaal dat in 1973 door een genealogische werkgroep, onder leiding van Mr. J. W. F. X. de Rijk, op fiches was gebracht. De heer N. M. Stolk voltooide zijn werkzaamheden aan de namenlijst van de gemeente Rotterdam, zodat deze persklaar kon worden gemaakt. De inleiding voor het deel Rotterdam van het Repertorium zal geschreven worden door de heer Buitenhuis.

Het deel Den Haag is in het verslagjaar gereedgekomen, met een inleiding van de heer Buitenhuis. Als deel IX van het Repertorium is het in de handel verkrijgbaar. De heer Mr. H. U. Thoden van Velzen heeft het op fiches brengen van het Noordbrabantse materiaal voltooid en is begonnen met het samenstellen van de frequentielijst, waarmee hij medio 1975 hoopt gereed te zijn. De inleiding voor

het deel Noordbrabant zal geschreven worden door Drs. R. A. Ebeling en de heer Buitenhuis.

De in het vorig jaarverslag vermelde stroom van verzoeken om inlichtingen over anthroponymische onderwerpen ging in 1974 onverminderd door. De beantwoording van de gestelde vragen kostte de heer Buitenhuis zeer veel tijd. Daarnaast beantwoordde hij veel vragen uit genealogische kring en er bestond grote belangstelling voor het aan het bureau aanwezige anthroponymische materiaal.

Wederom voerde de heer Buitenhuis een aantal besprekingen over het familienamenbestand in ons land, ten behoeve van de automatisering van de administraties bij grote instellingen en overheidsdiensten, o.a. bij het Ministerie van Defensie.

Adviezen aan openbare lichamen

Als lid van de commissie voor de straatnamen van de gemeente Amsterdam bracht de secretaris een reeks adviezen uit, daarin bijgestaan door de heer Buitenhuis.

De secretaris adviseerde het Ministerie van Binnenlandse Zaken over de naamgeving van de in de Structuur voorgestelde gewesten, de Rijkswaterstaat inzake de naamgeving van dienstonderdelen, de Gedeputeerde Staten van Gelderland inzake een subsidieaanvraag en de gemeente Venhuizen inzake straatnaamgeving.

De heer Buitenhuis bracht adviezen uit aan de gemeenten Pijnacker en Zoetermeer inzake de straatnaamgeving in geprojecteerde woonwijken.

Overige werkzaamheden

Mw. Palmboom verrichtte een onderzoek naar oude land- en lengtematen in Noordholland. Bovendien werkte zij aan de uitbreiding van het metrologisch kaartsysteem van het bureau.

De heer Rentenaar bezocht op 12 maart het Instituut voor Naamkunde te Leuven.

Op verzoek van de werkgroep „Woordfrequentie in het werk van Gerrit Achterberg” – deze dichter was geruime tijd als los medewerker aan het bureau verbonden – is de heer Van der Veer enige tijd bezig geweest met het bijeenbrengen van de op Achterberg betrekking hebbende correspondentie en het door hem bewerkte veldnamenmateriaal.

De heer Poolman was de meeste tijd afwezig wegens ziekte. Voor zover zijn gezondheid het toeliet heeft hij zich bezig gehouden met de ordening en verwerking van het door hem ingezamelde toeristische informatiemateriaal en tevens met het ordenen van het brievenregister van het bureau. De heer Stolk ordende de correspondentie over anthroponymische onderwerpen, geschreven door de heer Buitenhuis. Laatstgenoemde heeft het ficheren van het register op de „Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam” over de jaargangen 1 t/m 44 voltooid. Aan het einde van het verslagjaar had hij tevens de alfabetisering van dit fichesmateriaal vrijwel voltooid.

Bezoekers

Op 26 maart bezochten een aantal studenten van de afdeling Historische Geografie onder leiding van Prof. Dr. M. W. Heslinga het Instituut voor Dialectologie, Volks- en Naamkunde en ontving daarbij tevens uitleg over de werkzaamheden en verzamelingen van de bureau van de commissie.

Van de buitenlandse bezoekers dienen te worden vermeld: Prof. Dr. K. Roelands en Prof. Dr. H. Draye, beiden uit Leuven (België), de heer A. G. Oberholster uit Pretoria (Unie van Zuidafrika) en Mag. art. Vibeke Dalberg uit Kopenhagen.

Bibliotheek

De bibliotheek werd door aankoop en schenking in belangrijke mate uitgebreid. De aankopen werden gedaan door de secretaris en de heer Rentenaar. De namen van de schenkers zijn in de bijlage vermeld, waarbij afzonderlijk vermeld dient te worden dat de kaartenverzameling ook dit jaar kon worden aangevuld met de in 1974 verschenen bladen van de Bodemkaart van Nederland (schaal 1 : 50.000). Door bemiddeling van het Ministerie van Waterstaat ontving het bureau wederom een aantal kaarten van de nieuwe uitgave van de Waterstaatskaart van Nederland. Door bemiddeling van de Ministers van Onderwijs en Wetenschappen en van Defensie ontving het bureau opnieuw een aantal bladen van de chromotopografische kaarten der Rijks (schaal 1 : 25.000) van de Topografische Dienst te Delft.

Financien

Voor het financiële beheer moge worden verwezen naar de rekening en verantwoording van de Centrale Commissie voor Onderzoek van het Nederlandse Volkseigen.

P. J. MEERTENS, *voorzitter*

D. P. BLOK, *secretaris*